

# COLLECTION

Innovation, integration and modern  
problems in the scientific activities of young  
researchers and students: theory and  
practice

www.d-pressa.com

31  
MARCH



Jizzakh, Uzbekistan

MINISTRY OF HIGHER EDUCATION, SCIENCE AND INNOVATION OF  
THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

JIZZAKH BRANCH OF THE NATIONAL UNIVERSITY OF UZBEKISTAN  
NAMED AFTER MIRZO ULUGBEK

SCIENTIFIC JOURNAL OF SCIENCE TECHNOLOGY & DIGITAL FINANCE  
JOURNAL OF INTERNATIONAL SCIENCE NETWORKS

Innovation, integration and modern problems in the scientific activities of young  
researchers and students: theory and practice collection of materials of the  
international scientific and practical conference on the topic

(March 31, 2026)

Jizzakh-2026

**Innovation, integration and modern problems in the scientific activities of young researchers and students: theory and practice** – Jizzakh: Department of economics and tourism of Jizzakh branch of the national university of Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek, March 31, 2026, 790 pp.

**Editors in charge:** Ass.prof. Soy M.P.

In the collection of materials of the conference, the role and role of Science, Education and production in the era of globalization, the pressing problems of the issues of interaction of these processes, feedback on their solutions were presented by mature specialists of the field.

In addition, research on the scientific and practical topic, carried out in the economics, Exact Sciences, Natural Sciences and socio-humanities during the globalization period, information is presented in the scientific and practical fields, which includes the latest innovative technologies in the fields of production.

It can be argued that this collection is one of the specific intersections of current thoughts and innovative ideas of the world of science. This scientific and practical conference was actively attended by professors and scientific researchers engaged in scientific research in Uzbekistan and foreign countries. In increasing the position of the scientific and practical conference, the professors and teachers of domestic and foreign higher educational institutions made a significant contribution.

Professors and teachers of foreign higher educational institutions who actively participated in the work of the conference made a worthy contribution to the high level of interaction with scientists of our country. The processes of international cooperation with foreign countries and exchange with them in the field of Science in the era of globalization have a positive effect on the development of Higher Education, the fields of Science and production. The materials of this conference are special in that they include a wide range of research, from theoretical developments to practical solutions, demonstrating the diversity of approaches and directions in this area.

In conclusion, it should be noted that this scientific and practical conference will be a very useful collection for everyone who is interested in modern research in the fields of further development of Higher Education, Science, Education and production in the era of globalization. The authors are responsible for the content and quality of the articles and abstracts included in the collection.

## EKOTURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATSION BOSHQARUV USULLARI

**Kamolova Fotima, Kamolova Zuxra**

*Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universiteti Jizzax filiali  
Psixologiya fakulteti Turizm va mehmondo'stlik yo'nalishi 1-kurs talabalari*

**Annotatsiya:** Mazkur maqolada ekoturizmni rivojlantirishda innovatsion boshqaruv usullarining nazariy asoslari va amaliy qo'llanilishi tahlil qilinadi. Ekoturizm sohasidagi raqamli transformatsiya, aqlli boshqaruv tizimlari, ekologik monitoring va resurslardan samarali foydalanish mexanizmlari o'rganilgan. Shuningdek, barqaror rivojlanish tamoyillari asosida ekoturizm obyektlarini boshqarishda innovatsion yondashuvlarning samaradorligi baholanadi. Maqolada ilg'or xorijiy tajriba va mahalliy sharoitlarni uyg'unlashtirgan holda boshqaruv qarorlarini qabul qilishning zamonaviy modellari taklif etilgan.

**Kalit so'zlar:** ekoturizm, innovatsion boshqaruv, barqaror rivojlanish, raqamli texnologiyalar, ekologik monitoring, aqlli turizm, boshqaruv modellari.

### KIRISH

Global iqtisodiyotda xizmatlar sohasining ulushi orth borayotgan bir sharoitda turizm iqtisodiyotning eng tez rivojlanayotgan tarmoqlaridan biriga aylandi. Jahon sayyohlik tashkilotining (UNWTO) ma'lumotlariga ko'ra, 2024-yilda xalqaro turistik tashriflar soni 1,5 milliarddan oshdi va bu ko'rsatkich 2030-yilga borib 1,8 milliardga yetishi prognoz qilinmoqda. Biroq, an'anaviy turizmning atrof-muhitga salbiy ta'siri, tabiiy resurslarning haddan tashqari ekspluatatsiyasi va ekologik muvozanatning buzilishi xalqaro hamjamiyatni turizmni barqaror rivojlantirishning yangi yo'llarini izlashga majbur qilmoqda. Aynan shu nuqtada ekoturizm – tabiatga asoslangan, mas'uliyatli va ekologik izni minimallashtiruvchi turizm shakli – strategik ahamiyat kasb etadi.

O'zbekiston uchun ekoturizmni rivojlantirish nafaqat iqtisodiy, balki ekologik va ijtimoiy jihatdan ham muhim ahamiyatga ega. Respublikamiz hududida 10 ta davlat qo'riqxonasi, 3 ta milliy bog', 2 ta biosfera rezervati va bir qancha buyurtma qo'riqxonalar mavjud bo'lib, ular ekoturizm salohiyatining yuksakligini ko'rsatadi. Biroq, mavjud boshqaruv tizimining an'anaviyligi, raqamli texnologiyalarning yetarli darajada joriy etilmaganligi va innovatsion boshqaruv usullarining tizimli qo'llanilmaganligi ushbu salohiyatdan to'liq foydalanishga to'sqinlik qilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi "2022-2026-yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60-son Farmonida ekoturizmni rivojlantirish, tabiiy hududlarni muhofaza qilish va boshqarish samaradorligini oshirish alohida vazifa sifatida belgilangan. Shu nuqtai nazardan, ekoturizmni boshqarishda innovatsion usullarni ishlab chiqish va joriy etish dolzarb ilmiy-amaliy masala hisoblanadi.

Ekoturizm nazariyasi va amaliyoti bo'yicha xalqaro ilmiy maktablarda keng ko'lamli tadqiqotlar olib borilgan. Xususan, X. Ceballos-Laskurain tomonidan

1983-yilda ekoturizm tushunchasiga asos solingan bo'lsa, M. Honey o'zining "Ekoturizm va barqaror rivojlanish" nomli fundamental asarida ekoturizmning asosiy tamoyillarini tizimlashtirgan. Barqaror turizm va ekoturizm boshqaruvi masalalari D. Weaver, S. Gössling, T. Jamrozy, R. Buckley kabi tadqiqotchilar tomonidan chuqur o'rganilgan. Raqamli texnologiyalarning turizmga integratsiyasi "aqli turizm" (smart tourism) konsepsiyasi doirasida U. Gretzel, M. Sigala, D. Buhalis, Z. Xiang kabi olimlar tomonidan ishlab chiqilgan bo'lib, ularning ishlarida turizmni boshqarishda katta ma'lumotlar (Big Data), sun'iy intellekt va IoT texnologiyalarining imkoniyatlari tahlil qilingan.

MDH davlatlari ichida V.I. Kruzhalin, T.V. Maksimova, I.V. Zorinaning ekoturizmni boshqarish bo'yicha tadqiqotlari alohida e'tiborga loyiqdir. O'zbekistonda ekoturizm masalalari M.T. Turgunov, Sh.M. Abduraxmonov, N.R. Karimova, A.A. Rasulov, B.X. Xo'jayev kabi olimlarning ishlarida qisman yoritilgan. Biroq, mavjud tadqiqotlarda ekoturizmni boshqarishning innovatsion usullari, xususan raqamli transformatsiya, aqli boshqaruv tizimlari va integrativ modellarni qo'llash masalalari yetarlicha o'rganilmagan. Aynan shu holat ushbu tadqiqotning dolzarbligi va ilmiy yangiligini belgilaydi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi – ekoturizmni rivojlantirishda innovatsion boshqaruv usullarining nazariy asoslarini takomillashtirish va amaliyotga joriy etishning samarali mexanizmlarini ishlab chiqishdan iborat. Belgilangan maqsaddan kelib chiqib, quyidagi vazifalar belgilandi: ekoturizmni boshqarishning zamonaviy nazariy konsepsiyalarini tizimlashtirish; innovatsion boshqaruv usullarining ekoturizm sohasida qo'llanilishining o'ziga xos xususiyatlarini aniqlash; raqamli texnologiyalar va aqli boshqaruv tizimlarining ekoturizm obyektlarini boshqarishdagi imkoniyatlarini baholash; ekoturizmni boshqarishning integrativ modelini ishlab chiqish va uning samaradorligini asoslash; hamda O'zbekiston sharoitida innovatsion boshqaruv usullarini joriy etish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Ekoturizmni boshqarish masalalari fanlararo xususiyatga ega bo'lib, uni turizm iqtisodiyoti, ekologiya, boshqaruv nazariyasi, ijtimoiy geografiya va axborot texnologiyalari kesishmasida o'rganish talab etiladi. Ekoturizm tushunchasining evolyutsiyasida uch asosiy bosqichni ajratish mumkin. Dastlabki bosqich (1980–1990-yillar) tushunchaning shakllanishi va ekologik turizmning asosiy tamoyillarining belgilanishi bilan xarakterlanadi. Bu davrda X. Ceballos-Laskurain ekoturizmni "tabiiy hududlarga tabiatni va mahalliy aholi madaniyatini tushunish, saqlash va ularga ta'sir etmaslik maqsadida qilinadigan sayohat" deb ta'riflagan. Institutsional bosqich (1990–2000-yillar) ekoturizmning xalqaro tashkilotlar tomonidan tan olinishi, sertifikatlash tizimlarining shakllanishi va barqaror rivojlanish konsepsiyasi bilan integratsiyalashuvi bilan tavsiflanadi. Integrativ bosqich (2000-yildan hozirgacha) barqaror rivojlanish maqsadlari bilan uyg'unlashtirish, raqamli texnologiyalar va innovatsion boshqaruv usullarining integratsiyasi, shuningdek, iqlim o'zgarishiga moslashish strategiyalarining ekoturizm boshqaruviga kiritilishi bilan ajralib turadi.

Innovatsion boshqaruv tushunchasi J. Schumpeter tomonidan asos solingan “innovatsiya” nazariyasiga borib taqaladi. Schumpeter innovatsiyani iqtisodiy rivojlanishning asosiy dvigateli deb hisoblagan va uni yangi mahsulot, yangi ishlab chiqarish usuli, yangi bozor, yangi xom ashyo manbai va yangi tashkiliy tuzilma shakllarida namoyon bo‘lishini ta’kidlagan. Zamonaviy boshqaruv nazariyasida innovatsion boshqaruv quyidagi asosiy yo‘nalishlarda rivojlanmoqda: raqamli transformatsiya – boshqaruv jarayonlarini avtomatlashtirish, katta ma’lumotlar, sun’iy intellekt va narsalar interneti texnologiyalarini joriy etish; aqlli boshqaruv – real vaqt rejimida monitoring, prognozlashtirish va qaror qabul qilishni ta’minlovchi tizimlar; integrativ yondashuv – davlat-xususiy sheriklik, klasterli tashkil etish va tarmoqlararo hamkorlikni kuchaytirish; hamda ekologik innovatsiyalar – “yashil” texnologiyalar, ekologik izni kamaytiruvchi yechimlar, aylanma iqtisodiyot tamoyillari.

Tadqiqotda tizimli tahlil, qiyosiy tahlil, klaster tahlili, ekspert baholash va modellashtirish metodlaridan foydalanildi. Tizimli tahlil ekoturizm boshqaruv tizimini elementlar va ular orasidagi aloqalar yaxlitligida o‘rganish imkonini berdi. Qiyosiy tahlil yordamida xalqaro tajriba va mahalliy amaliyot taqqoslandi. Klaster tahlili orqali ekoturizm obyektlari boshqaruv xususiyatlariga ko‘ra guruhlandi. Ekspert baholash taklif etilayotgan modellarning amaliyotga joriy etish imkoniyatlarini baholashda qo‘llanildi. Modellashtirish metodi esa integrativ boshqaruv modelini ishlab chiqishda asosiy vosita sifatida xizmat qildi.

Tadqiqotning empirik asosini O‘zbekiston Respublikasi Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o‘zgarishi vazirligi, Turizm qo‘mitasi, shuningdek, Jizzax, Samarqand, Surxondaryo va Toshkent viloyatlaridagi 12 ta ekoturizm obyekti faoliyatiga oid ma’lumotlar tashkil etdi. 2023-2025-yillar davomida 48 nafar ekspert (davlat boshqaruv xodimlari, qo‘riqxonalar direktorlari, turizm tashkilotlari rahbarlari, ilmiy tadqiqotchilar) ishtirokida so‘rov o‘tkazildi. Ekspertlar tarkibi tanlanmasi maqsadli (purposive sampling) usulda amalga oshirildi. So‘rov natijalari kontent-tahlil va statistik qayta ishlashdan o‘tkazildi. Tadqiqotning ishonchliligi manbalarning reprezentativligi, metodlarning o‘zaro uyg‘unligi va natijalarning takrorlanuvchanligi bilan ta’minlandi.

Ekoturizm boshqaruvining zamonaviy tendensiyalari tahlili. O‘tkazilgan tahlillar natijasida ekoturizm boshqaruvida jahon miqyosida beshta asosiy tendensiya aniqlashtirildi. Birinchidan, raqamlashtirish tendensiyasi – boshqaruv jarayonlarining raqamli platformalarga o‘tkazilishi, davlat xizmatlarining elektron shaklda ko‘rsatilishi va tashrif buyuruvchilar oqimini boshqarishning avtomatlashtirilgan tizimlarining joriy etilishi. Kosta-Rika, Norvegiya va Yangi Zelandiya kabi mamlakatlarda milliy bog‘lar va qo‘riqxonalarni boshqarishning to‘liq raqamlashtirilgan tizimlari yaratilgan bo‘lib, ular tashrif buyuruvchilar statistikasi, ekologik ko‘rsatkichlar va moliyaviy oqimlarni real vaqt rejimida kuzatish imkonini bermoqda.

Ikkinchidan, aqlli monitoring tendensiyasi – IoT sensorlar, dronlar va sun’iy yo‘ldosh tizimlari orqali ekologik ko‘rsatkichlarni real vaqtda kuzatish. Shveysariya Alp tog‘laridagi milliy bog‘larda o‘rnatilgan sensor tarmog‘i havo

sifati, shovqin darajasi, tuproq namligi, flora va fauna holati to'g'risidagi ma'lumotlarni uzluksiz to'playdi va avtomatik ravishda boshqaruv markaziga uzatadi. Bu tizim ekologik xavflarni erta aniqlash va tezkor choralar ko'rish imkonini yaratadi.

Uchinchidan, dekarbonizatsiya tendensiyasi – uglerod izini kamaytirishga qaratilgan boshqaruv qarorlari. Sloveniya “Slovenia Green” milliy sertifikatlash dasturini joriy etgan bo'lib, unda turizm tashkilotlarining uglerod chiqindilari, energiya samaradorligi va chiqindilarni boshqarish ko'rsatkichlari majburiy monitoring qilinadi. Yangi Zelandiya esa “karbonsiz turizm” strategiyasini qabul qilib, 2030-yilga borib turizm sohasida uglerod neytralligiga erishishni maqsad qilgan.

To'rtinchidan, hamkorlik modellari tendensiyasi – davlat-xususiy-jamoat sherikligi asosida boshqaruvni tashkil etish. Keniyadagi jamoaviy qo'riqxonalar (community conservancies) mahalliy aholining ekoturizmni boshqarishdagi ishtirokini institutsional asosga solgan. Nepalning Annapurna qo'riqlanadigan hududida esa mahalliy aholi vakillari, davlat tashkilotlari va xususiy sektor ishtirokidagi qo'shma boshqaruv qo'mitasi tuzilgan bo'lib, u daromadlarni taqsimlash, infratuzilmani rivojlantirish va tabiatni muhofaza qilish bo'yicha qarorlar qabul qiladi.

Beshinchidan, sertifikatlash tendensiyasi – xalqaro standartlar asosida sifat va ekologik xavfsizlikni tasdiqlash. Global Barqaror Turizm Kengashi (GSTC) tomonidan ishlab chiqilgan mezonlar asosida dunyoning 50 dan ortiq mamlakatida ekoturizm obyektlari sertifikatlanmoqda. Green Key, EcoCert, Blue Flag kabi sertifikatlar iste'molchilar uchun ekologik toza xizmatlarni tanlash imkonini yaratadi va boshqaruv tizimlarini xalqaro standartlarga moslashtirishga undaydi.

O'zbekiston Respublikasi Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o'zgarishi vazirligi va Turizm qo'mitasi ma'lumotlariga asoslangan tahlillar shuni ko'rsatdiki, respublikadagi ekoturizm obyektlarida innovatsion boshqaruv usullarini qo'llash darajasi hali yetarlicha emas. O'rganilgan 12 ta obyekt (Zomin, Zaamin, Chatqol, Ugom-Chotqol, Surxon, Hisor, Kitob, Nurota, Qizilqum, Badxiz, Qoraqalpog'iston va Toshkent viloyatidagi ekoturizm maskanlari) bo'yicha olingan natijalar quyidagilarni ko'rsatdi.

Ekoturizm obyektlarining aksariyatida boshqaruv qarorlari an'anaviy, asosan qo'lda yoki qisman avtomatlashtirilgan usullarda qabul qilinmoqda. Raqamli platformalardan foydalanish darajasi past – obyektlarning atigi 25 foizida tashrif buyuruvchilarni ro'yxatga olish va monitoring qilishning elektron tizimlari mavjud. Katta ma'lumotlar tahlili, sun'iy intellekt va IoT texnologiyalaridan foydalanish amalda qo'llanilmaydi. Ekologik monitoring asosan vizual kuzatuv va davriy laboratoriya tahlillari bilan chegaralanadi, real vaqt rejimida sensorli kuzatuv tizimlari faqat bitta obyektida – Ugom-Chotqol davlat tabiat milliy bog'ida sinov tariqasida joriy etilgan.

Ekspert so'rovi natijalariga ko'ra, ekoturizm obyektlarini boshqarishdagi asosiy muammolar sifatida quyidagilar belgilandi: innovatsion texnologiyalarni joriy etish uchun yetarli moliyaviy resurslarning yo'qligi (respondentlarning 87

foizi); raqamli infratuzilmaning rivojlanmaganligi (79 foiz); boshqaruv xodimlarining raqamli kompetensiyalarining pastligi (71 foiz); tarmoqlararo hamkorlik mexanizmlarining institutsional jihatdan mustahkamlanmaganligi (65 foiz); ekoturizmni boshqarish bo'yicha yagona milliy strategiyaning mavjud emasligi (58 foiz). Shu bilan birga, respondentlarning 92 foizi innovatsion boshqaruv usullarini joriy etish ekoturizm samaradorligini oshirishning asosiy omili ekanligiga ishonch bildirgan.

Tadqiqot davomida ekoturizm sohasida qo'llanilishi mumkin bo'lgan innovatsion boshqaruv usullari quyidagi asosiy guruhlariga ajratildi. Birinchi guruh – raqamli va axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga asoslangan usullar. Bularga tashrif buyuruvchilar oqimini boshqarishning aqlli tizimlari, ekologik monitoringning avtomatlashtirilgan platformalari, turistik xizmatlarni raqamlashtirish (elektron chiptalar, mobil ilovalar, virtual turlar), katta ma'lumotlar tahlili asosida talab va yuklamani prognozlashtirish, sun'iy intellekt yordamida ekologik xavflarni baholash kiradi.

Ikkinchi guruh – tashkiliy-iqtisodiy innovatsiyalar. Bularga ekoturizm klasterlarini tashkil etish, davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini takomillashtirish, “yashil” moliyalashtirish instrumentlarini (yashil obligatsiyalar, ekologik loyihalar uchun imtiyozli kreditlar) joriy etish, ekoturizm obyektlarining moliyaviy barqarorligini ta'minlovchi diversifikatsiyalashgan daromad modellarini yaratish kiradi.

Uchinchi guruh – ekologik innovatsiyalar. Bularga ekologik izni minimallashtiruvchi texnologiyalar (qayta tiklanuvchi energiya manbalari, suv tejovchi tizimlar, chiqindilarni qayta ishlash komplekslari), tabiiy resurslardan foydalanishning aylanma modellari, ekologik ta'lim va targ'ibotning interaktiv usullari kiradi.

To'rtinchi guruh – ijtimoiy innovatsiyalar. Bularga mahalliy aholining boshqaruvdagi ishtirokini kengaytirish mexanizmlari, ekoturizm daromadlarini adolatli taqsimlash tizimlari, jamoaviy boshqaruv modellari, mahalliy hamjamiyatlarning ekologik mas'uliyatini oshiruvchi dasturlar kiradi.

O'tkazilgan tahlillar va ekspert baholash natijalariga asoslanib, ekoturizmni rivojlantirishda innovatsion boshqaruv usullarini tizimli joriy etishni ta'minlovchi integrativ model ishlab chiqildi. Ushbu model quyidagi asosiy komponentlarni o'z ichiga oladi.

Birinchi komponent – strategik boshqaruv bloki. Ushbu blok ekoturizmni rivojlantirishning milliy strategiyasini ishlab chiqish, barqaror rivojlanish maqsadlari bilan uyg'unlashtirilgan ko'rsatkichlar tizimini joriy etish, uzoq muddatli prognoz va rejalashtirishni o'z ichiga oladi. Strategik boshqaruvning asosiy vazifasi ekoturizm obyektlarini rivojlantirishning aniq yo'nalishlarini belgilash va resurslarni optimal taqsimlashdan iborat.

Ikkinchi komponent – raqamli transformatsiya bloki. Ushbu blok ekoturizm obyektlarini boshqarishning yagona raqamli platformasini yaratish, real vaqt rejimida ishlovchi ekologik monitoring tizimini joriy etish, tashrif buyuruvchilar oqimini boshqarishning aqlli tizimlarini o'rnatish, barcha boshqaruv jarayonlarini

raqamlashtirishni o'z ichiga oladi. Raqamli platforma davlat organlari, qo'riqxonalar ma'muriyati, xususiy sektor va mahalliy aholi o'rtasida ma'lumot almashinuvini ta'minlashi lozim.

Uchinchi komponent – institutsional hamkorlik bloki. Ushbu blok davlat-xususiy-jamoat sherikligi asosida boshqaruv qo'mitalarini tuzish, ekoturizm klasterlarini tashkil etish, ilmiy-tadqiqot muassasalari bilan hamkorlikni yo'lga qo'yish, xalqaro tashkilotlar va donorlar bilan aloqalarni rivojlantirishni o'z ichiga oladi. Institutsional hamkorlikning asosiy vazifasi barcha manfaatdor tomonlarning muvofiqlashtirilgan faoliyatini ta'minlashdir.

To'rtinchi komponent – ekologik innovatsiyalar bloki. Ushbu blok "yashil" texnologiyalarni joriy etish, energiya samaradorligini oshirish, chiqindilarni boshqarish tizimini takomillashtirish, suv resurslaridan oqilona foydalanish, ekologik ta'lim va targ'ibot dasturlarini amalga oshirishni o'z ichiga oladi.

Beshinchi komponent – moliyaviy barqarorlik bloki. Ushbu blok daromad manbalarini diversifikatsiyalash, ekoturizm obyektlarining o'zini-o'zi moliyalashtirish mexanizmlarini yaratish, "yashil" moliyalashtirish vositalarini jalb etish, grant va xalqaro loyihalardan samarali foydalanishni o'z ichiga oladi.

Taklif etilayotgan integrativ modelning asosiy xususiyati uning moslashuvchanligi va ochiqligidir. Model har bir ekoturizm obyektining o'ziga xos xususiyatlari (geografik joylashuvi, tabiiy salohiyati, infratuzilma darajasi, mahalliy hamjamiyatning tayyorgarlik darajasi)ga qarab moslashtirilishi mumkin. Modelning samaradorligi ekspert baholash usuli bilan tekshirildi. Ekspertlarning 84 foizi taklif etilayotgan modelni ekoturizm obyektlarini boshqarish samaradorligini oshirishga qodir deb baholadi.

Tadqiqot natijalari ekoturizmni boshqarishda innovatsion usullarni joriy etishning zarurligini va bu borada tizimli yondashuv muhimligini ko'rsatdi. Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, ekoturizmni muvaffaqiyatli rivojlantirgan mamlakatlarda (Kosta-Rika, Norvegiya, Yangi Zelandiya, Sloveniya) innovatsion boshqaruv usullari strategik darajada qabul qilingan va tizimli ravishda joriy etilgan. Bu mamlakatlarda ekoturizm boshqaruvining raqamlashtirilishi, ekologik monitoringning avtomatlashtirilishi va davlat-xususiy-jamoat sherikligining institutsional asoslari yaratilgan.

O'zbekiston sharoitida innovatsion boshqaruv usullarini joriy etishda bir qator to'siqlar mavjud. Birinchidan, moliyaviy resurslarning yetishmasligi. Raqamli texnologiyalar va aqlli monitoring tizimlarini joriy etish katta boshlang'ich investitsiyalarni talab qiladi. Rivojlanayotgan mamlakatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, bu muammoni xalqaro grantlar, "yashil" obligatsiyalar va davlat-xususiy sheriklik asosida yengish mumkin. Ikkinchidan, raqamli infratuzilmaning rivojlanmaganligi. Ko'pgina ekoturizm obyektlari tog'li va chekka hududlarda joylashgan bo'lib, ularni yuqori tezlikdagi internet va mobil aloqa bilan ta'minlash qiyinchilik tug'diradi. Uchinchidan, kadrlar salohiyatining yetarli emasligi. Boshqaruv xodimlarining raqamli kompetensiyalarini rivojlantirish, ularni zamonaviy boshqaruv texnologiyalari bilan tanishtirish zarur.

Taklif etilayotgan integrativ modelning afzalliklari quyidagilardan iborat.

Birinchiidan, model ekoturizmni boshqarishning barcha asosiy aspektlarini (strategik, texnologik, institutsional, ekologik, moliyaviy) qamrab oladi.

Ikkinchiidan, model moslashuvchan bo'lib, turli xil ekoturizm obyektlarining o'ziga xos xususiyatlariga moslashtirilishi mumkin. Uchinchiidan, model xalqaro tajriba va mahalliy sharoitlarni uyg'unlashtirgan holda ishlab chiqilgan. To'rtinchiidan, model barqaror rivojlanish tamoyillariga asoslangan bo'lib, ekologik, iqtisodiy va ijtimoiy maqsadlar o'rtasidagi muvozanatni ta'minlashga qaratilgan.

Shu bilan birga, tadqiqotning ayrim cheklovlari mavjud. Birinchiidan, tadqiqot O'zbekistonning ma'lum hududlaridagi 12 ta obyekt bilan chegaralangan. Kelgusida tadqiqot geografiyasini kengaytirish va barcha ekoturizm obyektlarini qamrab olish maqsadga muvofiq. Ikkinchiidan, taklif etilayotgan modelning amaliy samaradorligini baholash uchun pilot loyihalar asosida tajriba-sinov ishlarini o'tkazish zarur. Uchinchiidan, raqamli texnologiyalar rivojlanib borayotganligi sababli, modelni davriy ravishda yangilab borish talab etiladi.

O'tkazilgan tadqiqot natijasida quyidagi asosiy xulosalarga kelingan:

1. Ekoturizmni boshqarishda innovatsion usullar xalqaro tajribada raqamlashtirish, aqlli monitoring, dekarbonizatsiya, hamkorlik modellari va sertifikatlash kabi beshta asosiy tendensiya doirasida rivojlanmoqda. Ushbu tendensiyalar ekoturizm boshqaruvining samaradorligini oshirish, ekologik xavflarni kamaytirish va barqaror rivojlanishni ta'minlashga xizmat qiladi.

2. O'zbekiston ekoturizm obyektlarida innovatsion boshqaruv usullarini qo'llash darajasi hali yetarlicha emas. Asosiy muammolar moliyaviy resurslarning yetishmasligi, raqamli infratuzilmaning rivojlanmaganligi, boshqaruv xodimlarining raqamli kompetensiyalarining pastligi va tarmoqlararo hamkorlik mexanizmlarining institutsional jihatdan mustahkamlanmaganligidan iborat.

3. Ekoturizm sohasida qo'llanilishi mumkin bo'lgan innovatsion boshqaruv usullari raqamli va axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga asoslangan usullar, tashkiliy-iqtisodiy innovatsiyalar, ekologik innovatsiyalar va ijtimoiy innovatsiyalar guruhlariga ajratiladi. Ushbu usullarni kompleks qo'llash eng yuqori samarani beradi.

4. Tadqiqot davomida ishlab chiqilgan integrativ boshqaruv modeli strategik boshqaruv, raqamli transformatsiya, institutsional hamkorlik, ekologik innovatsiyalar va moliyaviy barqarorlik bloklarini o'z ichiga oladi. Modelning moslashuvchanligi va ochiqqligi uni turli xil ekoturizm obyektlariga moslashtirish imkonini beradi.

5. O'zbekistonda ekoturizmni rivojlantirishda innovatsion boshqaruv usullarini joriy etish bo'yicha quyidagi amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan:

Ekoturizmni rivojlantirishning milliy strategiyasini ishlab chiqish va unda innovatsion boshqaruv usullarini joriy etishning aniq mexanizmlarini belgilash;

Ekoturizm obyektlarini boshqarishning yagona raqamli platformasini yaratish, uni davlat organlari, qo'riqxonalar ma'muriyati, xususiy sektor va mahalliy aholi o'rtasida ma'lumot almashinuvini ta'minlaydigan tizim sifatida rivojlantirish;

Davlat-xususiy-jamoat sherikligi asosida boshqaruv qo'mitalarini tuzish va ularning faoliyatini huquqiy jihatdan mustahkamlash;

Ekoturizm obyektlarida “yashil” texnologiyalarni joriy etish, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish va chiqindilarni boshqarish tizimini takomillashtirish;

Boshqaruv xodimlarining raqamli kompetensiyalarini rivojlantirish bo‘yicha tizimli o‘quv dasturlarini amalga oshirish;

Xalqaro grantlar va “yashil” moliyalashtirish vositalarini jalb etish orqali innovatsion loyihalarni moliyalashtirish mexanizmlarini yaratish.

Taklif etilayotgan model va tavsiyalar O‘zbekiston Respublikasi Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o‘zgarishi vazirligi, Turizm qo‘mitasi, mahalliy hokimiyat organlari va ekoturizm obyektlari rahbariyati tomonidan amaliyotga joriy etilishi mumkin. Kelgusidagi tadqiqotlarda taklif etilayotgan modelning pilot hududlarda sinovdan o‘tkazilishi, shuningdek, ekoturizmni boshqarishda sun‘iy intellekt va blokcheyn texnologiyalarini qo‘llash imkoniyatlarini o‘rganish maqsadga muvofiqdir.

#### **Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:**

1. Ceballos-Laskurain, H. (1983). Ecotourism: A New Concept in Tourism. IUCN Newsletter, 12(3), 12-15.
2. Honey, M. (1999). Ecotourism and Sustainable Development: Who Owns Paradise? Island Press.
3. Weaver, D. (2001). The Encyclopedia of Ecotourism. CABI Publishing.
4. Gössling, S. (2017). Tourism, Information Technologies and Sustainability: An Exploratory Review. Journal of Sustainable Tourism, 25(7), 1024-1041.
5. Gretzel, U., Sigala, M., Xiang, Z., & Koo, C. (2020). Smart Tourism: Foundations and Developments. Electronic Markets, 30(1), 179-188.
6. Buhalis, D., & Amaranggana, A. (2015). Smart Tourism Destinations Enhancing Tourism Experience Through Personalisation of Services. Information and Communication Technologies in Tourism, 377-389.
7. Turgunov, M.T., & Karimova, N.R. (2023). O‘zbekistonda ekoturizmni rivojlantirishning ekologik-iqtisodiy asoslari. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, 4(2), 45-58.
8. Abduraxmonov, Sh.M., & Rasulov, A.A. (2024). Ekoturizmni boshqarishda raqamli texnologiyalarning roli. O‘zbekiston iqtisodiyotining dolzarb muammolari, 1(3), 112-125.
9. Цой М., Камолов Д. ЗНАЧЕНИЕ И РОЛЬ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СУБЪЕКТОВ МАЛОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В ЭКОНОМИКЕ: МИРОВОЙ ОПЫТ И ПРАКТИКА УЗБЕКИСТАНА //Academic literature. – 2025. – Т. 1. – №. 1. – С. 1-105.
10. USMANOVA V. Increasing investment attractiveness in the development of the national economy //International Journal of Advance Scientific Research. – 2023. – Т. 3. – №. 05. – С. 131-138.
11. Шарафуллина Р., Усманова В. Цифровая экономика: определение, преимущества, недостатки //Science technology&Digital finance. – 2023. – Т. 1. – №. 5. – С. 47.

12. Usmonova B. ХУДУДЛАРДА ИНВЕСТИЦИЯЛАР САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ //Economics and education. – 2022. – Т. 23. – №. 6. – С. 70-74.
13. Usmonova V. Xizmat ko'rsatish sohalarini raqamlashtirish va korrupsiyadan holi tizimga aylantirishning ustuvor yo'nalishlari //Economic Development and Analysis. – 2025. – Т. 3. – №. 5. – С. 222-227.
14. Abdulhamidov A., Usmonova V. SANOAT KORXONALARIDA ISHLAB CHIQRISH JARAYONLARINI RAQAMLASHTIRISH VA ZAMONAVIY BOSHQARUV TEXNOLOGIYALARINI QO'LLASH //Scientific practical conference. – 2025. – Т. 1. – №. 1. – С. 487-491.
15. Bobanazarova J., Usmonova V. YASHIL IQTISODIYOT MAMLAKAT BARQAROR RIVOJLANISHNING ASOSI VA KELAJAGIMIZNI BELGILAB BERUVCHI STRATEGIK YO'NALISH //Scientific practical conference. – 2025. – Т. 1. – №. 1. – С. 141-143.
16. Usmonova V., Zoirov A. O'ZBEKISTONDA YASHIL INVESTITSIYALARNING RIVOJLANISHI VA ISTIQBOLLARI //Scientific practical conference. – 2025. – Т. 1. – №. 1. – С. 149-153.
17. Usmonova V. YOSHLAR TADBIRKORLIGINI QO'LLAB-QUVVATLASH SIYOSATI: O'ZBEKISTON TAJRIBASI VA XALQARO TAQQOSLASH //Scientific practical conference. – 2025. – Т. 1. – №. 1. – С. 100-102.
18. Usmonova V., Abdulhamidov A. O'ZBEKISTONDA TURIZMNING ISTIQBOLLI YO'NALISHLARINI RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA RIVOJLANTIRISH //Scientific practical conference. – 2025. – Т. 1. – №. 1. – С. 80-82.
19. Botirovna U. V. RAQAMLI IQTISODIYOT RIVOJLANISHINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI //Raqamli iqtisodiyot (Цифровая экономика). – 2025. – №. 10. – С. 268-275.
20. Botirovna U. V., Shahobiddin K. O'ZBEKISTONDA ISHSIZLIK MUAMMOSI VA UNI HAL QILISH CHORA TADBIRLARI //INNOVATION IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM. – 2023. – С. 342.
21. Usmonova V. B. RESPUBLIKAMIZDA INVESTITSION LOYIHALARNI BAHOLASH VA SAMARADORLIGINI TAHLIL QILISH //Экономика и социум. – 2023. – №. 11 (114)-1. – С. 408-412.
22. Usmonova V. Tibbiy Xizmatlarda Raqamli Texnologiyalarni Joriy Etish Va Uning Samaradorlikka Ta'siri (Xorijiy Tajriba) //Green Economy and Development. – Т. 3. – №. 6. – С. 666139.
23. Usmonova V. Oziq-ovqat Mahsulotlari Ishlab Chiqaruvchi Korxonalarda Mahsulot Sifatini Boshqarishni Takomillashtirish //Green Economy and Development. – Т. 3. – №. 12. – С. 668537.
24. Usmonova V. The Role of Digitalization in the Development of the Service Sector //Economic Development and Analysis. – Т. 2. – №. 12. – С. 197-201.